

ՔՐԻՍՏԻՆԵ ՅՈՒՐԻԻ ԲԱՂՂԱՍԱՐՅԱՆ, տ.գ.թ., դոցենտ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության

ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող

ԼԻԼԻԹ ՄԱՆՎԵԼԻ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան

տնտեսագիտության ինստիտուտի հայցորդ

ՍՏՎԵՐԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ՄԻԿՐՈՄԱԿԱՐԴԱԿՈՒՄ

Ստվերային տնտեսության մասշտաբների գնահատումը բավականին բարդ խնդիր է, սակայն պետք է նշել, որ ստվերային տնտեսական գործունեության մասշտաբների որոշումը կարևորագույն նշանակություն ունի ցանկացած երկրի կառավարության համար այն պատճառով, որ տնտեսական կյանքի բոլոր ոլորտների վերաբերյալ ճշգրիտ տեղեկատվության առկայությունը կարևոր նախապայման է՝ համարժեք պետական տնտեսական քաղաքականություն իրականացնելու համար:

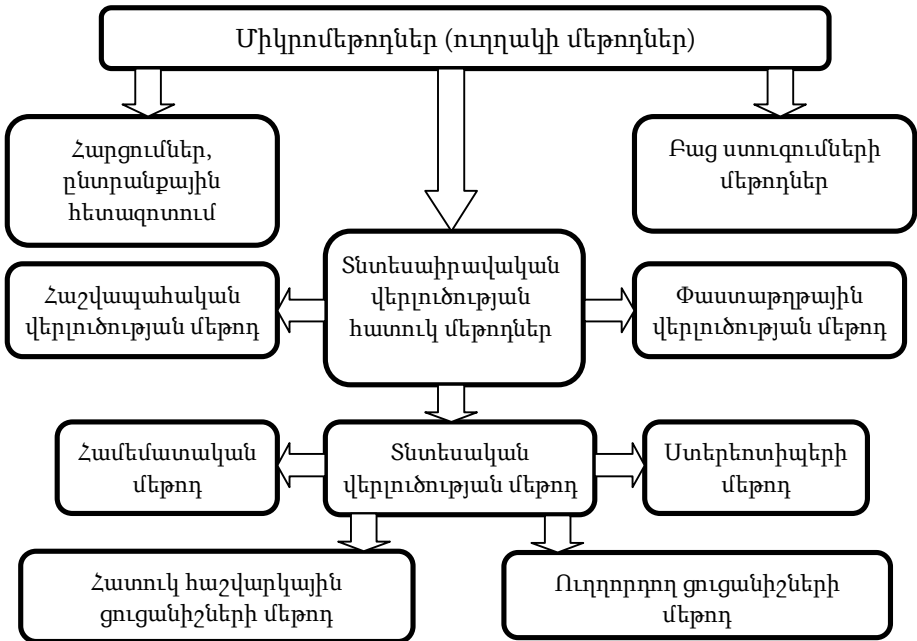
Կարևորելով ստվերային տնտեսության ծավալների գնահատումը՝ բազմաթիվ զարգացած և զարգացող երկրներ իրականացրել են այդ երևույթի բազմակողմանի ուսումնասիրություններ, որի արդյունքում ձևավորվել են ստվերային տնտեսության մասշտաբի գնահատման տարբեր մեթոդներ, որոնք պայմանականորեն բաժանվում են երկու խմբի¹.

- միկրոմակարդակում օգտագործվող մեթոդներ կամ ուղղակի մեթոդներ,
- մակրոմակարդակում օգտագործվող մեթոդներ կամ անուղղակի մեթոդներ:

Գծապատկեր 1-ի համաձայն՝ հարցումների միջոցով ստվերային տնտեսության գործունեության ծավալների գնահատումը ենթադրում է այս կամ այն չափով տվյալ գործընթաց ներգրավված սուբյեկտների հետ սոցիոլոգիական հարցումների իրականացում: Այս մեթոդի դրական կողմն այն է, որ ստվերային գործարքների վերաբերյալ տեղեկությունը ստացվում է հենց անմիջական մասնակիցներից, համեմատաբար ճշգրիտ գնահատական է տալիս ստվերային գործունեության մասին: Մակայն այս դրական արդյունքի ստացումը էապես կախված է նրանից, թե ինչպես կձևակերպվեն այն հարցերը, որոնք տրվում են հարցվողին, և արդյո՞ք նրա կողմից անկեղծ պատասխաններ կստացվեն: Հենց սա էլ այս մեթոդի

¹ Бокун Н. Кулибаба И. Проблемы статистической оценки теневой экономики // Вопросы статистики. 1997. И 7., с. 3-7.

բացասական կողմն է, քանի որ, ինչպես նշվեց, վերը նշված առավելությունը պայմանավորված է այն հարցերի ձևակերպումով, որոնք տրվում են հարցման ընթացքում:

Գծապատկեր 1. Ստվերային տնտեսության մասշտաբի գնահատման միկրոմեթոդները¹

Բաց ստուգումների մեթոդի կիրառումն իրականացվում է հատուկ մասնագիտացված վերահսկիչ մարմինների կողմից, որոնց ստացած արդյունքներն արտացոլվում են պաշտոնական մարմինների հաշվետվություններում: Այս մեթոդի կիրառման արդյունքում բացահայտվում և կասեցվում են արժութային, մաքսային, բանկային, հարկային, հակամենաշնորհային օրենսդրության խախտումները: Այս մեթոդի հիմնական առավելությունն այն է, որ հնարավորություն է տալիս ուսումնասիրողին ոչ միայն ստանալու ստվերային գործունեության ծավալների վերաբերյալ

¹ Попов В.В., Методы измерения теневой экономики и их использование в постсоветской России, Журнал “Экономическая теория преступлений и наказаний”, /под ред. Л. М. Тимофеева, Ю. В. Латова./, М. 2002, №4/2, с. 3.

որոշակի տեղեկություններ, այլև բացահայտելու, թե որոշակի որ տնտեսվարող սուբյեկտն է ներգրավված ստվերային հարաբերություններում:

Տնտեսաիրավական վերլուծության հատուկ մեթոդների կիրառումը հնարավորություն է տալիս, ի տարբերություն վերը նշված մեթոդների, առավել ճշգրիտ գնահատելու և վերլուծելու ստվերային տնտեսական գործունեությունը միկրոմակարդակում: Ինչպես երևում է անվանումից, այս մեթոդը ենթադրում է տնտեսական և հաշվապահական մեթոդների, իրավական նորմերի լայն կիրառում: Այս վերլուծության մեթոդները դրսևորվում են երեք հիմնական տիպերով.

1. հաշվապահական վերլուծության մեթոդ,
2. փաստաթղթային վերլուծության մեթոդ,
3. տնտեսական վերլուծության մեթոդ:

Հաշվապահական վերլուծության մեթոդի կիրառումը ենթադրում է հաշվապահական հաշվառման գործընթացի հետազոտում՝ նպատակ ունենալով բացահայտել տեղ գտած անհամապատասխանությունները և շեղումները:

Փաստաթղթային վերլուծության մեթոդի կիրառումը նպատակ ունի բացահայտելու հաշվապահական փաստաթղթերում տեղ գտած թերությունները, որոնք վերջին հաշվով բերել են կամ կրերեն վերջնական ֆինանսական արդյունքների աղավաղման:

Տնտեսական վերլուծության մեթոդի կիրառումը նպատակ ունի բացահայտելու տնտեսական գործունեության ընթացքում տեղ գտած անհամապատասխանությունները, որոնք դրսևորվում են տնտեսական ցուցանիշների միջև և շատ դեպքերում որակվում են որպես տնտեսական հանցագործության որոշակի դրսևորումներ:

Ընդունված է տարբերակել տնտեսական վերլուծության մեթոդի հետևյալ տարատեսակները.

- համեմատական մեթոդ,
- հատուկ հաշվարկային մեթոդ,
- ստերեոտիպերի մեթոդ,
- ուղղորդվող ցուցանիշների մեթոդ¹:

Համեմատական մեթոդը ներառում է մի շարք տնտեսական ցուցանիշներ, որոնց միջև եղած կապերի վերլուծության հիման վրա փորձ է արվում բացահայտել գոյություն ունեցող թերացումները: Անհամապատասխանությունները բացահայտվում են հետևյալ խմբի ցուցանիշների վերլուծության արդյունքում. էլեկտրաէներգիայի ծախսը տեխնոլոգիական

¹ Рябушкин Б. Т., Методы оценки теневого и неформального секторов экономики. Изд. Финансы и статистика 2003, стр. 5.

պահանջմունքները բավարարելու նպատակով և արտադրանքի թողարկումը, հումքի ծախսը: Վերլուծության այս մեթոդի կիրառումը հնարավորություն է տալիս տարբեր ժամանակահատվածներում ստացված միևնույն ցուցանիշների վերաբերյալ տեղեկատվության համադրման և վերլուծության հիման վրա բացահայտելու այն դիտավորյալ կատարված արարքները, որոնք նպատակ են հետապնդել թաքցնելու ստացվող եկամուտների որոշակի մասը՝ խուսափելով լրացուցիչ հարկային պարտավորություններից:

Հատուկ հաշվարկային ցուցանիշների մեթոդը ենթադրում է որևէ հատուկ ցուցանիշի հաշվարկ, որն օգտագործված է բացահայտելու հետազոտվող օբյեկտի կողմից տնտեսական հանցագործություններ կատարելու փաստը: Մասնավորապես հետազոտվող օբյեկտի համար հաշվարկված ցուցանիշը համեմատվում է վերը նշված հատուկ հաշվարկային ցուցանիշների հետ, և եթե պարզվում է, որ այդ ցուցանիշների միջև կա տարբերություն, ապա ենթադրվում է, որ հետազոտվող օբյեկտը կատարել է իրավախախտում:

Ստերեոտիպերի մեթոդը կիրառվում է՝ նպատակ ունենալով բացահայտել տնտեսական այս կամ այն ցուցանիշների միջև այնպիսի ոչ սովորական կախվածությունները, որոնք նորմալ տնտեսական գործունեություն ծավալելու դեպքում գոյություն ունենալ չէին կարող:

Ուղղորդվող ցուցանիշների մեթոդի դեպքում վերլուծվում և իրար հետ համեմատվում են մի կողմից ձեռնարկության տնտեսական ցուցանիշները, իսկ մյուս կողմից՝ արտաքին միջավայրի այն գործոնները, որտեղ այն գործունեություն է ծավալում: Որպես օրինակ կարելի է բերել այն դեպքը, երբ ապրանքային շուկայում տեղի ունեցող դրական տեղաշարժերի պայմաններում տվյալ ձեռնարկությունը գրանցում է հակադարձ միտումներ՝ արտահայտված ֆինանսատնտեսական գործունեությունը բնութագրող ցուցանիշներով:

ՍՏՎԵՐԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ՄԻԿՐՈՄԱԿՐԱԴԿՈՒՄ

ԶՐԻՍՏԻՆԵ ՅՈՒՐԻԻ ԲԱՂԱՍԱՐՅԱՆ, *տ.գ.թ., դոցենտ*

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության

ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող

ԼԻԼԻԹ ՄԱՆՎԵԼԻ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի հայցորդ

Համառոտագիր: Հոդվածում վերլուծվել են ստվերային տնտեսության գնահատման մոտեցումները միկրոմակարդակում: Պետք է ասել, որ ստվերային տնտեսության մասշտաբների գնահատումը բավականին բարդ գործընթաց է, որն, իր հերթին ենթադրում է ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական գնահատականներ: Սակայն մինչ այժմ դեռևս մասնագիտական գրականության մեջ գոյություն չունի հստակ ձևակերպում կամ մոտեցում, որը ճշգրիտ գնահատական կտար ստվերային տնտեսության մասշտաբների վերաբերյալ: Հոդվածում ընդգծվել են ստվերային տնտեսության գնահատման մոտեցումները միկրոմակարդակում, ինչպես նաև առանձնացվել են ուղղակի մեթոդները՝ տալով դրանց տեսական և գործնական մոտեցումները:

Բանալի բառեր. *ստվերային տնտեսություն, բաց ստուգումների մեթոդ, տնտեսաիրավական վերլուծության մեթոդ, փաստաթղթային վերլուծության մեթոդ:*

ПОДХОДЫ ОЦЕНКИ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ НА МИКРОУРОВНЕ

КРИСТИНЕ ЮРЬЕВНА БАГДАСАРЯН, *к.э.н., доцент*

старший научный сотрудник

Института экономики им. М. Котаняна НАН РА

ЛИЛИТ МАНВЕЛОВНА ПЕТРОСЯН

соискатель Института экономики им. М. Котаняна НАН РА

Аннотация: В статье анализированы подходы оценки теневой экономики в обществе. Следует отметить, что масштаб теневой экономики представляет собой довольно сложный процесс, который, в свою очередь, предполагает как количественные, так и качественные оценки. Однако до сих пор в профессиональной литературе нет четкого определения или подхода, которые могли бы точно оценить масштаб теневой экономики. В статье

рассмотрены подходы к оценке теневой экономики на микроуровне и выделены прямые методы; а так же их теоретические и практические подходы.

Ключевые слова: *теневая экономика, открытый метод тестирования, метод экономического анализа, метод документального анализа.*

APPROACHES TO MEASURING THE SIZE OF SHADOW ECONOMY ON THE MICRO-LEVEL

KRISTINE YURI BAGHDASARYAN, *Ph.D.in Economics, Associate Professor
Senior Research Associate, M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences, Republic of Armenia*

LILIT MANVEL PETROSYAN
*Ph.D. Student, M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences, Republic of Armenia*

Abstract: The article analyzes the approaches to measuring the size of the shadow economy on the micro-level. It needs to be stated that calculating the precise size of the shadow economy is a rather complicated process that in its turn implies both quantitative and qualitative measurements and assessments. However, a clear and/or single definition or approach to measuring the precise size of the shadow economy hasn't been justified by the economic literature so far. The approaches to measuring the size of shadow economy on the micro-level are covered in the article, and direct methods have been singled out by providing the theoretical and applied approaches to thereof.

Keywords: *Shadow economy, open test method, method of legal and economic analysis, method of document analysis.*